

произведения концептуальные метафоры, характерные как отдельно для украинского и европейского народов, так и общие для них. На вербально-семантическом уровне про *вторичную языковую личность* Марины Левицкой свидетельствует использование ряда украинских и английских топонимов, антропонимов, культурно-маркированной лексики, среди которой выделяют глутонимы, исторические и современные ксенонимы; миксация языков, нарушение норм грамматики и графическое изображение фонетических ошибок героев романа.

Ключевые слова: антропоцентризм, языковая личность, вторичная языковая личность, структура языковой личности, структура вторичной языковой личности, прагматический уровень, лингвокогнитивный уровень, вербально-семантический уровень, билингв.

Horytska Yuliya. The Means of Revealing *Secondary Linguistic Identity* in English Literary Discourse. This article defines such categories as linguistic identity and secondary linguistic identity and outlines different approaches to their investigation. It explains choosing the British writer of Ukrainian origin Maryna Lewycka as a representative of secondary linguistic identity. The analysis of her English novel «*A Short History of Tractors in Ukrainian*» proves that her secondary linguistic identity is revealed through the pragmatics, cognitive structures and vocabulary of her novels. Having studied the pragmatic level, we arrived at the conclusion that describing in details everyday life in Ukraine writer's target audience was the British, as her main intention was to facilitate cross-cultural communication between Ukraine and the UK. As for the cognitive structures, the novel features verbalised in the text conceptual metaphors that reveal both author's Ukrainian and British identity. The vocabulary of the novel abounds with numerous Ukrainian and English place names, people's names as well as culturally-biased words, which contributes to creating two cultural levels within one text. Author's bilingual nature also results in transliterated Ukrainian words, deviations of grammar rules while making questions and transcribed mispronounced words of the characters.

Key words: anthropocentrism, linguistic identity, secondary linguistic identity, linguistic identity structure, secondary linguistic identity structure, pragmatic level, cognitive level, vocabulary level, bilingual.

Стаття надійшла до редколегії
10.03.2013 р.

УДК 811.112'373.72

Ірина Коваль

Концепт КРАСА крізь призму філософії (на матеріалі фразеологічних одиниць німецької мови)

У статті здійснено спробу дослідити концепт КРАСА крізь призму філософії, здійснити огляд основних етапів становлення науки про красу, дати визначення концепту КРАСА, на матеріалі фразеологічних одиниць німецької мови порівняти філософське та побутове розуміння концепту КРАСА. Встановлено, що спочатку красу пов'язували із сьйвом. Краса обґрунтовувалася гармонійною формою – поєднання симетрії, маси, пропорції. Краса часто асоціювалася з іншими цінностями, такими як «міра» та «доцільність». У найновіших дослідженнях з естетики поняття краси витісняється такими цінностями, як інтенсивність, незвичність, шок-цінність.

Ключові слова: концепт, естетика, філософія, фразеологія, цінності, краса, прекрасне, категорія, фразеологічні одиниці.

Постановка наукової проблеми та її значення. В останні десятиліття в лінгвістиці спостерігається перехід до антропоцентричної парадигми дослідження, яка ставить у центр уваги дослідників цілий комплекс проблем, пов'язаних із взаємодією людини і мови. Ці тенденції відобразилися у зростанні інтересу до концепту, який характеризується вмістом суб'єктивного ментального світу людини та ментальної свідомості нації загалом. Вивчення концептів дає змогу виявити національно-культурну специфіку мовної картини світу тієї чи іншої мовної спільноти, описати менталітет носіїв мови за допомогою аналізу мовних засобів. Одним із центральних концептів німецької лінгвокультури є концепт КРАСА, який разом із ДОБРОМ та ІСТИНОЮ визначає найвищі цінності людства.

Віднедавна поняття краси стало об'єктом лінгвістичних розвідок. Вивчали різні аспекти концепту КРАСА такі мовознавці, як: Ю. В. Мещерякова (на матеріалі російської та англійської

мов), В. З. Дем'янова (російська, англійська, німецька, французька мови), І. Є. Дементьєва (англійська, російська мови), Н. В. Летуновська (німецька, російська мови), Л. І. Даниленко (чеська), О. М. Цапок (українська), Ю. П. Андрушко (російська), О. В. Дудченко (англійська мова) та ін.

Мета статті – описати КРАСУ як концепт культури, виявити його історичний та філософський пласти. Реалізація поставленої мети передбачає розв'язання таких **завдань**: проаналізувати концепт КРАСА як категорію естетики; описати основні етапи становлення науки про КРАСУ, порівняти філософське та побутове розуміння концепту КРАСА на матеріалі фразеологічних одиниць німецької мови.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Усіх нас приваблює краса. Ми її жадаємо, захоплюємось, ми її визнаємо, коли бачимо. У нас є вроджений інстинкт до краси, хоча цей термін важко пояснити. Протягом століть поняття краси підлягало постійним змінам, переосмисленню і в жодній з епох не було чітко сказано, що таке краса. Постає питання, що можна назвати красивим: троянда, грецька ваза, соната Бетховена, поема Шеллі, захід сонця, готичний собор, жіноче обличчя, – все це може бути красивим; чи відносяться до поняття *краса* певні внутрішні якості, цінності людини. З давніх-давен відомий вираз *Animus sanus in corpore sano* (*В здоровому тілі здоровий дух*), який передбачає прекрасну душу в прекрасному тілі. Проте не слід говорити про духовну красу, тому що при цьому завжди розуміються лише моральні цінності, тобто етична сторона питання. Справжня краса є чимось видимим, прозорим, має тілесні форми й тілесну динаміку, що вже є категорією естетики. До того ж, людина, яка має не найкращі моральні якості, може бути прекрасною ззовні і, навпаки, напр.: *auswendig fein, inwendig ein Schwein* [6, с. 183] – *присл. капушта гарна, та качан гнилий; зовнішність оманлива, ein schöner Rock ziert den Stock* [6, с. 138] – *присл. вбери й пенька, то стане за Панька; rauhe Schale, guter Kern* (або *in einer rauhen Schale steckt oft ein guter або süßer Kern*) [6, с. 156], *Schein trägt* [6, с. 156] – *зовнішність оманлива; oben hui, unten pfui* [6, с. 85] – *присл. блищить, як золото, а всередині болото.*

У дохристиянські часи краса сприймалася грецькими філософами як символ встановленого світового порядку божественного походження. Роздуми про красу були вплетені в онтологічну систему поглядів, тому що такої філософської галузі, як естетика, не існувало.

У Стародавній Греції краса не мала автономного статусу: можна навіть сказати, що у греків, принаймні до епохи Перікла, не було справжньої естетики і теорії Краси. Не випадково ми спостерігаємо, як Красу весь час асоціюють з іншими якостями. Наприклад, на питання про критерії оцінки Краси дельфійський оракул відповідає: «Найкрасивіше – це найправильніше». Навіть у золоте століття грецького мистецтва Краса завжди асоціюється з іншими цінностями, такими як «міра» та «доцільність» [2, с. 37]. Гомер називає прекрасним і фізичну (з еротичним відтінком) красу людей, і довершеність предметів, і корисні речі, і моральну красу відповідних вчинків героїв [1, с. 140], наголошуючи, однак, що найбільшою мірою поняттю прекрасного відповідають лише боги. Кожен бог є універсальним буттям, тому що втілює в собі безкінечність знання, сили та життя [4, с. 247]. Наприклад, *Цирцея* уособлює небезпечну красуню та спокусницю, *Адоніс* – красивого чоловіка, *Грації* – символ любові та краси. Цікаво, що скандинавські бог і богиня краси – *Балдер* та *Фрея* – не відображені у фразеології німецької мови і на даний момент не є уособленням краси для німецького етносу.

Ранні піфагорійці обґрунтовували красу природи, а пізніше і мистецтва, гармонійною формою, яку отримували з поєднання симетрії, маси, пропорції. Краса була для піфагорійців об'єктивною властивістю предметів, яку люди повинні лише розпізнати. Вважалося, що симетрична форма є відображенням сталого правильного впорядкування в природі.

Платон заклав основу для двох найбільш значущих концепцій краси: краса як гармонія і пропорційність частин (Піфагор) та краса як сяйво. Для Платона краса існує сама по собі, незалежно від фізичного носія, який випадково виявився її вираженням; отже, вона не пов'язана з тим чи іншим об'єктом, вона всюдисуща. Краса не відповідає тому, що бачить око. Оскільки тіло для Платона – це темна печера, де томиться душа, інтелектуальне бачення має подолати чуттєве бачення [2, с. 50]. Платон, уважаючи прекрасне божественною ідеєю, відірвав прекрасне як таке від реальних прекрасних явищ [7, с. 21].

Поняття краси було категоризоване також Сократом, який розрізняє ідеальну красу, яку представляє природа поєднанням своїх частин, духовну красу як відображення душі в погляді, важливу (*nützliche*) красу та функціональну красу. Сократ першим поставив проблему прекрасного як пробле-

му свідомості, розуму; для нього краса із характеристики перетворилася в ідею, поняття прекрасного. Афінівський філософ вивів на філософський рівень таку античну категорію як «калокагатія» – прекрасне-і-добре, яка слугувала характеристикою ідеальної людини [1, с. 140].

Для Арістотеля прекрасне існує в реальній дійсності, не породжуючись ні божественною ідеєю, ні людською свідомістю [7, с. 21]. Прекрасне в живій природі Арістотель пов'язує з доцільністю. У людині прекрасне визначається її сутністю. Це дає змогу Арістотелю поєднати естетику з етикою. Властивістю прекрасного володіє добродієвість, справедливість, мужність, безкорисність, служіння людям та батьківщині [7, с. 22].

Іммануїл Кант у «Критиці здатності судження» дає визначення поняттю краси не як властивості предметів, а як здатності судження. Він вводить категорію здатності смаку, яка ніколи не може бути об'єктивною. Кант першим висунув положення, що лише те є прекрасним, що приносить безкорисну насолоду, викликає наше безкорисне та вільне схвалення [5, с. 37]. Прекрасне те, що подобається без будь-якого інтересу, що не породжене поняттями і не зводиться до них; смак – це здатність безкорисно судити про предмет залежно від отриманого чи неотриманого задоволення; об'єкт такого задоволення і є те, що називається прекрасним [2, с. 264].

У XVIII ст. слово «красивий» стало належати до категорії естетичних цінностей. Проте дискусійним залишилося питання про двояке розуміння цього поняття: з одного боку, «краса» позначає певну якість, якої речі набувають, наприклад, завдяки своїй регулярності, практичності, гармонії чи бездоганності [10, с. 383]. При такому розумінні вирішальним є наявність об'єктивного визначення. З іншого боку, краса може розумітися як результат естетичного судження [10, с. 383], чим зумовлюється суб'єктивний аспект цього поняття.

У сучасній естетиці домінують дві тенденції щодо дослідження прекрасного. В інтуїтивістській та психологічній естетиці, розробленій у працях Фехнера, Ліппса, Вундта, реальний предмет виступає не більш ніж зовнішнім приводом для сприйняття, а суб'єкт доповнює предмет своїми переживаннями. Інший напрям – радикально-негативний – пов'язаний із відмовою будь-яких спроб у дослідженні краси. Так, німецький мистецтвознавець К. Фідлер, американський філософ Х. Дікман вважають, що поняття прекрасного має бути витіснене з естетики. О. Маквард додає, що мистецтво перестало бути прекрасним, і естетика припинила своє існування в XIX ст. Замість краси на перший план вийшли інші цінності: інтенсивність, незвичність, шок-цінність [3, с. 142].

Концепт КРАСА є актуальним і важливим для німецького етносу. Про це свідчить велика кількість фразеологічних одиниць, які відображають його. У деяких випадках зміст концепту КРАСА збігається із філософським розумінням, проте в більшості випадків є більш багатоаспектним.

Етимологія слова *schön* «красивий» свідчить про те, що спочатку люди пов'язували красу із сяйвом, на що також указував Платон. У давньоверхньонімецькій мові прикметник *scōni* означав «блискучий», «чистий», «милий», «хороший», «приємний». У давньоанглійській мові йому відповідають *scēne*, *scēne* (сучасна англійська мова – *sheen* «1. прекрасний, красивий; 2. блискучий, сяючий»). Не випадково ім'я *Венери*, богині краси та кохання, завжди зустрічається у творах стародавніх греків з епітетом «золота», вжитим на позначення її дорожочінності. *Венера* з давніх часів є втіленням та ідеєю краси, краси, яка має вигляд та колір золота. Вона дорожочінна, вона блищить, сяє. Красу також пов'язували з трьома граціями: *Єфросиною* – втіленням радості, *Талією* – квітучості та *Агласю* – уособленням сяйва, блиску.

Аналізуючи фразеологію німецької мови, бачимо, що майже всі філософські засади щодо розуміння концепту КРАСА відбилися у свідомості та культурі народу, про це свідчить наявність великої кількості фразеологічних одиниць на позначення цього концепту в тому розумінні, яке було запропоноване й обґрунтоване філософами. Насамперед, це питання смаку, яке є невід'ємним від концепту КРАСА, напр.: *was dem anderen sin (seine) Uhl ist, ist dem anderen sin (seine) Nachtigall* [6, с. 267] – про смаки не сперечаються; кому як мара, кому – як зоря; *in Entzückung geraten (або sich in Entzückung verlieren)* [6, с. 181] – захопитися чим-н., зачаруватися чим-н.; *jeder nach seinem Geschmack* [6, с. 261] – усякий молодець на свій взірєць; *кожна Ганна по-своєму гарна; über den Geschmack läßt sich nicht streiten (або die Geschmäcke sind verschieden)* [6, с. 261] – на колір і смак товариш не всяк.

В імпліцитній естетиці, так званій філософії краси [7, с. 14], із найдавніших часів терміни «прекрасне» та «краса» вживалися в контексті космології, метафізики, богослов'я і практично як

синоніми, хоча термін «прекрасне» частіше використовувався в ролі широкої оціночної категорії, а «краса» – для позначення довершеності Універсуму та його окремих складників [1, с. 140], проте в нашому дослідженні ці два терміни використовуються як тотожні. А світ у цілому, космос, уявлявся давнім ученим таким, який уособлює поняття *краса*. Про це свідчить саме слово «космос», споріднене зі словом «косметика»: з давньогрецької воно значить не лише мир, порядок, а й прикраса [7, с. 13].

Люди здавна звикли прикрашати себе, свою оселю різними речами. Це насамперед було пов'язано з язичницькими віруваннями про духів, від яких треба було оберігатися за допомогою додаткових предметів, згодом це стало свідчити про благополуччя, високе суспільне становище. Пристрасть до прикрашання відображено у фразеології: *in großer Uniform* [6, с. 272] – у святковому вбранні; з усіма регаліями; *sich in Staat werfen* [6, с. 211] – розм. надіти святкове вбрання, причепуритись; *in Samt und Seide* [6, с. 15] – у розкішному вбранні; у шовках та оксамитах; *j-d ist fein in Schale (або in feiner Schale)* [6, с. 156] – хто-н. елегантно вдягнений; *sich in Schale werfen (або schmeißen)* [6, с. 156] – розм. вирядитись, причепуритись, прифрантитись; *(auf)geputzt (або aufgedonnert, geschmückt) wie ein Pfingstochse* [6, с. 105] – розм. виряджений, вичепурений; *die kalte Pracht* [6, с. 112] – розм. ірон. неопалювана, гарно обставлена кімната; парадна кімната; досл. холодна розкіш (найкраща кімната в будинку, яку майже не використовують і тому не опалюють).

Поняття краси і що під ним варто розуміти з'являється в Біблії. У найновіших перекладах прислівники «красивий» замінюються прислівниками «великий», щоб наголосити на силі та могутності Бога [8, с. 393]. Очевидно, що йдеться не про зовнішню красу, красу людини, як це сприймається в сьогоденні, а про красу мистецтва, розумових здібностей, рис характеру. Проте у фразеології на прикладі таких фразеологізмів як *ein Bild für (die) Götter* [6, с. 277] – розм. жарт. картина, гідна богів; гарна картина; *j-d spielt (або tanzt usw.) wie ein junger Gott* [6, с. 276] – розм. хто-н. грає (або танцює тощо) як бог бачимо, що Бог (у християнстві) чи боги (у міфології) сприймаються бездоганними і ззовні, і в душі.

Висновки. Підводячи підсумки, варто зазначити, що поняття КРАСА пройшло тривалий шлях у своєму історичному розвитку, набуваючи різноманітних значень. Досить суперечливою залишається проблема розрізнення краси і прекрасного, особливо для епохи пост-постмодернізму, яка більше не апелює до таких цінностей, як істина, добро та краса, а прагне шокувати та здивувати. Фразеологія відображає уявлення народу про КРАСУ, вкладає в цей концепт інші значення, які, однак, у дечому збігаються з положеннями філософів.

Перспективи подальшого дослідження. Перспективним є дослідження лінгвокультурологічного аспекту концепту КРАСА та способи його вербалізації в сучасній німецькій мові.

Джерела та література

1. Бычков В. В. Эстетика : учебник / В. В. Бычков. – М. : КНОРУС, 2012. – 528 с.
2. История красоты / [под ред. У. Эко ; пер. с итал. А. А. Сабашниковой]. – М. : Слово, 2007. – 440 с.
3. Куренкова Р. А. Эстетика : учеб. для студ. высш. учеб. заведений / Р. А. Куренкова. – М. : Изд-во ВЛАДОС-ПРЕСС, 2003. – 368 с.
4. Лосев А. Ф. История античной эстетики: ранняя классика / А. Ф. Лосев. – М. : ООО «Изд-во “АСТ”», 2000. – 624 с.
5. Мильталер Ю. Что такое красота? Введение в эстетику / Ю. Мильталер. – [Изд. 2-е, стер.] – М. : КомКнига, 2007. – 120 с.
6. Німецько-український фразеологічний словник / [уклад. В. І. Гаврись, О. П. Пророченко]. – К. : Рад. шк., 1981. – Т. 1. – 416 с. ; Т. 2. – 382 с.
7. Столович Л. Н. Философия красоты / Л. Н. Столович. – М. : Изд-во пол. лит., 1978. – 118 с.
8. Ästhetische Grundbegriffe : ein historisches Wörterbuch in sieben Bänden / [Hrsg. von K. Barck]. – Stuttgart : Metzlersche J. B. Verlagsb., 2003. – Band 5. – 900 S.
9. Hauskeller M. Was das Schöne sei. Klassische Texte von Platon bis Adorno / M. Hauskeller. – München : Dtv, 1994. – 422 S.
10. Reallexikon der deutschen Literaturwissenschaft / [Hrsg. V. Müller, Jan-Dirk]. – Berlin : de Gruyter, 2003. – Bd. III (P–Z). – 912 S.

Коваль Ирина. Концепт КРАСОТА сквозь призму философии (на материале фразеологических единиц немецкого языка). В статье сделана попытка исследовать концепт КРАСОТА сквозь призму философии, осуществить обзор основных этапов становления науки о красоте, дать определение концепта КРАСОТА, на материале фразеологических единиц немецкого языка сравнить философское и бытовое понимание концепта

КРАСОТА. Установлено, что первоначально красоту связывали с сиянием. Красота обосновывалась гармоничной формой – сочетанием симметрии, массы, пропорции. Красота часто ассоциировалась с другими ценностями, такими как «мера» и «целесообразность». В новейших исследованиях по эстетике понятие красоты вытесняется такими ценностями, как интенсивность, необычность, шок-ценность.

Ключевые слова: концепт, эстетика, философия, фразеология, ценности, красота, прекрасное, категория, фразеологические единицы.

Koval Iryna. Beauty Concept in the Light of Philosophy (Based on German Idioms). The article is an attempt to explore the concept of BEAUTY through the prism of philosophy, to review the main stages of the science of beauty, to compare philosophical and everyday understanding of the concept of beauty based on German idioms. It has been found that initially the beauty was colligated with radiance. Beauty was justified through harmonious form – a combination of symmetry, mass, ratio. Beauty is often associated with other values, such as «measure» and «expediency». In the latest research on the aesthetics the concept of beauty is being replaced by other values, such as intensity, strangeness, shock-value.

Key words: concept, aesthetics, philosophy, phraseology, values, beauty, beautiful, category, phraseological units.

Стаття надійшла до редколегії
20.03.2013 р.

УДК 811.111'42

Михайло Котов

Особенности реализации некооперативной стратегии в межкультурном дискурсе

У статті проаналізовано особливості реалізації некооперативної стратегії в ситуації спілкування представників декількох різних культур англійською мовою при мовленнєвій адаптації. Комуніканти схарактеризовано як полікультурні дискурсивні особистості, які проходять дві стадії розвитку – етноцентризму та етнорелятивізму. На шляху до досягнення мети комунікації, спілкуючись у маргінальній зоні дискурсивного оточення, співрозмовники в межах некооперативної стратегії вдаються до реалізації набору тактик – негативної стереотипізації, маніфестації відчуженості, агресії.

Ключові слова: міжкультурний дискурс, некооперативна стратегія, мовленнєва адаптація, полікультурна дискурсивна особистість, етноцентризм, етнорелятивізм, маргінальна зона дискурсивного оточення.

На перший план у контексті глобалізаційних процесів виходять комунікативні процеси, які характеризуються участю комунікантів, різних за культурним походженням. Постійно зростаючий динамізм сучасного світу, частотність спілкування між представниками різних культур, яке відбувається англійською мовою, разом із глобальним статусом останньої роблять дослідження **актуальним**.

Мета розвідки – висвітлити особливості вербалізації некооперативної стратегії та відповідних тактик мовленнєвої адаптації полікультурної дискурсивної особистості (ПДО) до міжкультурного спілкування в маргінальній зоні дискурсивного оточення.

Відображена в дискурсивних фрагментах діалогічної взаємодії комунікативна діяльність представників англомовної та неангломовної культур англійською мовою має стереотипний характер. З огляду на культурну належність авторів художніх творів чи кіносценаріїв, у яких відтворюється ситуація міжкультурного спілкування, доцільно вести мову про ендостереотипічні чи екзостереотипічні уявлення про комунікативну ситуацію та особливості поведінки комунікантів. Ендостереотипічні розуміємо як стереотипні уявлення про власну культуру («своє»), а екзостереотипічні – як стереотипні уявлення про «чужу» культуру або ж «чужі» уявлення про «свою» [3]. Отже, вважаємо за доцільне вести мову про міжкультурну комунікацію як про стереотипічну комунікативну діяльність, що характеризується комбінацією екзо- та ендостереотипічних уявлень.

Комуніканти в контексті актуального дослідження розглядаємо як полікультурні дискурсивні особистості, які, вступаючи в міжкультурний діалог, спілкуються в певному дискурсивному оточенні. За Л. В. Солощук, ми розрізняємо ядру, маргінальну та периферійну зони дискурсивного